

סיפור חיים פילי דינאי

”החיים אינם מה שחיית,

אלא מה שאתה זוכר כדי לספרם”

גבריאל גרסיה מארקס

סיפור חיים

פילי דינאי

סיפור חיים

ראינה: אווה אדוריאן מסד
תש"ע - 2010

נולדתי ב-1921 בברלין בשם אמליה פילוכובסקי, אבל כולם קוראים לי "פילי" (זה קיצור של שם המשפחה שלנו)
אבא – איזידור נולד בפוזן בפולניה בשנת 1890
אמא – אמה מבית מאייר, גם היא ילידת פוזן בשנת 1897
אחי – צבי יליד 1922 בברלין – חי בארץ
סבא – יוסף מאייר, היה סוחר עורות – שומר מצוות.
סבתא – ילידת ברלין.

בית הורי

אני זוכרת היטב את דירתנו בברלין כי גרנו בה במשך כל השנים. בקומת קרקע היה בית מלאכה של אבא. בתור ילדים נהגנו לבלות שם לעיתים קרובות. אבא היה הראשון שהכניס מכוונות תפירה חשמליות. עד אז היו מפעילים אותן ברגליים. אמא שלי באה ממשפחה דתית ושמרה מצוות. בשכונה שגרנו לא היו מספיק יהודים כדי להפעיל את בית הכנסת שהיה קיים, לכן הלכנו בשבתות לשכונה אחרת. בכפר של סבא התפללו ב"חדר", שם התאספו יהודים מכל הסביבה. כמובן שהחנות של סבא הייתה סגורה בשבת. אחותה של אמא נהגה להזמין אותנו לארוחת בוקר בשבת ביחד עם בני הדודים שלי. אנחנו, הילדים, אכלנו בנפרד מהמבוגרים- כך זה היה נהוג. עד היום הטעם המיוחד של הארוחה הזאת נשאר בזיכרונו. בביתנו היה נהוג להזמין אורחים בסופי שבוע, לרוב קרובים של אבא, שגרו בסביבה. חוג החברים של הורי היו כולם יהודים. אומנם היו יחסים טובים עם השכנים הגויים

שלנו, אך לא היו מבקרים זה את זה בבית, להבדיל מן הילדים שביקרו אלו את אלו בלי בעיות.

בקיץ היינו נוסעים עם אמא לכפר קטן לוקביץ. שם בילינו בחווה של סבא את החופשות. בגיל 7-8 נסענו שם לבד ברכבת עם שלט על צווארנו ובו השם ויעד הנסיעה. היינו קבוצה שלמה של בני דודים והיינו גאים מאוד על עצמאותנו.

אחותה של אמא הייתה נשואה לאיש קצת משונה, אמא לא אהבה להזמין אותם. היום אני מבינה שהוא היה קוקסינל. במשך השנים הסתבר שאיש זה, מכל הקרובים עזר למשפחה הכי הרבה בזמן שברחו מגרמניה.

בתור ילדים היינו תמיד עסוקים. היינו משחקים בגיולות, קפצנו על חבל, שיחקנו בתופסת בשוטרים וגנבים. לא ידענו מה זה שעמום. שיחקנו גם משחקי כדור, קוביות ומשחקי שולחן.

הייתה לנו מטפלת, נערה צעירה מכפר, שעשתה את כל עבודות הבית. לא היה לה שום מושג וניסיון בטיפול בילדים. לא הייתה לה סבלנות כלל ואנחנו מאוד לא אהבנו אותה. גם אלו שהחליפו אותה, לא היו טובות בהרבה.

החורף היה תמיד קר, מושלג, לפעמים אף קפאו צינורות המים. קיבלנו מתנת חג לחנוכה – מזחלת ויצאנו עם אבא לגלוש בגן הציבורי. קנו לי גם מגלשיים ולמדתי החלקה על קרח. אחרי התחלות קשות ונפילות רבות, למדתי ומאוד אהבתי לבלות שם עם החברות שלי.

יום שישי היה יום מיוחד מאוד. מן הבוקר היו כבר ריחות של התבשילים המיוחדים ומאפה העוגות לשבת. בגיל צעיר למדתי לנגן על פסנתר. מגיל 9 הופעתי כל 6 חודשים בפני קהל ההורים. בפעם הראשונה התרגשתי עד דמעות, לא הייתי מסוגלת לנגן. קמתי ועזבתי את הבמה. בפעם הבאה כבר הסתדר הכול, אפילו ביקשו ממני להופיע פעם נוספת. אלו זיכרונות שנשארו לי כל

החיים. המוסיקה הייתה ממש חלק ממני. כל זה בזכות אמא. היא אהבה קונצרטים ואופרות, היא הייתה שרה כל היום את האריות בבית. גם אני אוהבת לשיר.

כפי שסיפרתי, אמא באה מבית דתי, להבדיל מאבא, והיא שקבעה את הסגנון בבית. את החגים חגגנו עם המשפחה של אבא שגרו בסביבה. אבא בא ממשפחה גדולה, היו לו 10 אחים (ביניהם 2 זוגות תאומים), לכן גדלנו עם הרבה בני דודים במשותף. תמיד היה עם מי לשחק.

בתקופה שאמא הייתה צעירה לא היו מלמדים בנות שום מקצוע. להבדיל מן הבנים שדאגו להם להשכלה.

אמא הצטערה תמיד שלא קיבלה הזדמנות ללמוד. היא עזרה לאבא לשווק את הכובעים. היא למדה בכוחות עצמה את ניהול החשבונות של העסק. היא הייתה אישה חיובית, שמחה, אהבה את החיים. בבית היא השמיעה לנו מוסיקה קלאסית.

לאמא היו כל מיני אמירות, ביחוד נהגה לאומר: "גם זו לטובה" גם אני מעבירה את זה היום לילדי. היא הפצירה בי תמיד להיות יהודייה גאה, בעיקר אחרי שהתחילו רדיפות הנאצים.

אמרה נוספת שלה הייתה: "זה לא מתאים לנערה יהודייה – זה *goim naches*". אמא נהגה בכבוד רב עם אבא. הוא תמיד קיבל אוכל ראשון וגם את החלקים הטובים ביותר. אף פעם לא ראיתי את אבא משתתף בעבודות הבית, אפילו בזמן שכבר לא הייתה עוזרת. בגרמניה זה לא היה מקובל. רק מאוחר יותר באנגליה, ראיתי גברים עוזרים לנשותיהם בעבודות הבית.

ההורים שלי לא דיברו דברי רכילות בנוכחותנו על אנשים אחרים, אלא ברמזים עדינים. גם עניינים כספיים לא נדונו בפני הילדים. אבא היה עסוק בעבודה ובפרנסה. הוא לא התערב בענייני הבית, גם לא בחינוך הילדים. מה שקיבלנו מהבית בא מאמא. אומרים שירשתי הרבה תכונות ממנה. אמא עמדה על כך

שנשמור בבית על מנהגים יהודים. היא גם סיפרה לנו על מקורות המשפחה שהגיעה מספרד. המשפחה של אבא הייתה מאוד מושפעת מן התרבות הגרמנית. אבא אהב הצגות. בענייני מנהגים יהודים הוא נכנע לאמא מחוסר ברירה.

בית הספר

למדתי בבית ספר בשכונה. בכיתה היינו רק 3 יהודיות. למדנו בנפרד בנים ובנות. אני זוכרת את היום הראשון שלי בבית הספר. היינו 30 בנות בכיתה. כשהמורה ביקשה מישהו שישיר שיר, הרמתי את היד ושרתי. עד היום אני זוכרת כמה גאה הייתה אמא כששמעה את השבחים. קיבלנו שיעורי דת בנפרד. גב. כהן לימדה אותנו סיפורי תנ"ך וגם קצת עברית. עד לעליית הנאצים לא חשתי שום אפליה. היו לי חברות גרמניות שבאו לבקר אצלי ואני הייתי מוזמנת לקשט את עץ האשוח. אהבתי את החגים הנוצרים במיוחד את חג המולד. אהבתי גם ללכת עם אמא לבית הכנסת. אהבתי את שירי המקהלה, את הכוכבים על התקרה מעל מושבינו. הרגשתי קרובה לשמיים. זה היה נהדר!

תנועת הנוער

מגיל 12 הייתי בתנועת הנוער מכבי הצעיר, למרות שהורי לא היו ציונים. התנועה הייתה מאוד משמעותית עבורי, קראנו ביחד, היו שיחות קבוצה בסופי שבוע, נהגנו לטייל ברגל, שרנו. באופן

מיוחד אהבתי שיר אחד: "המחשבות הן חופשיות ואני שומרת עליהן כך שאף אחד לא יכול לגלות אותן" הוא קיבל משמעות חזקה בתקופת הנאצים. זה היה שיר המחאה שלנו".

עליית הנאצים

בבית הספר השתנתה האווירה עם עלות הנאצים לשלטון. נשמעו כל מיני רמזים נגד היהודים שהם האסון של גרמניה. עוד קודם האשימה הכנסייה את היהודים במותו של ישו. אך זה לא פגע בנו אישית. החברות שלי הפסיקו לדבר איתי. התחלתי אפילו להרהר אם אין אמת בנאמר עלינו. איבדנו את הביטחון. אם היהודים "בסדר" לא יכולתי להבין מה השתנה, מדוע החברות דחו אותי. קיבלתי זאת מאוד קשה. אמא עזרה לי וחיזקה אותי להיות יהודייה גאה ולא להתבייש ביהדותי.

הנעורים

בגיל 15 נאלצתי לעזוב את בית הספר. נאמר לנו ע"י המורים שליהודים אין מקום בבית ספרנו. לא רק בית הספר, בהדרגה, כמעט הכול נסגר בפנינו: קונצרטים, הצגות, ספריות, פארקים ציבוריים ותחבורה.

אמא ניסתה לרשום אותי לקורס של מטפלות תינוקות במוסד יהודי, אך הייתי אז צעירה מידי. בברלין היה בית אבות יהודי, לשם התקבלתי כמתלמדת במטבח, בעיקר בבישול דיאטה. במשך כל חיי לא עסקתי בבישול, אבל עכשיו, לעת זקנה בישול הפך לתחביב שלי...

בהכשרה

הייתי שם זמן קצר. בגיל 16 התאפשר לי להצטרף להכשרה חקלאית "הלבה" (Halbe). שם גם פגשתי את חנה לב ואת לני מניב, יותר מאוחר חברות מעיין צבי. באותה תקופה הייתי כבר חברה בתנועת נוער "מכבי הצעיר". זה פתר לי גם את בעיית אחי הצעיר, שרצה כל הזמן להיות איתנו. בתנועת הנוער השתייך כל אחד לקבוצה שלו וזה סיים את הסכסוכים בינינו. באותו זמן נפצע אבא בתאונת דרכים. הניתוח נכשל ואבא נשאר נכה ברגליו. בעקבות זה היו לנו בעיות פרנסה שהלכה ונעשתה קשה מיום ליום. הפסיקו לקנות תוצרת יהודית ושקענו בחובות. אמא טיפלה בחיסול העסק ובמכירת הציוד. היא זו שהחזיקה את המשפחה. היא גם ראתה את עתיד ילדיה בעלייה לארץ. היא תמכה בכך ששנינו נלך להכשרה, כל אחד במקום אחר.

החיים בהכשרה

חיי היהודים בברלין הפכו לבלתי נסבלים. יום יום נעלמו אנשים שנשלחו למחנות ריכוז או למעצרים אחרים. התפרסמו חוקי נירנברג שצמצמו את חופש המחיה של היהודים. איסורים אינסופיים ממניעת עבודה אצל יהודים, איסור נסיעות בתחבורה ציבורית, איסור להשתתף בחיי תרבות ועוד ועוד... חלק מן היהודים היו משוכנעים שזה מצב חולף, אבל רובם הבינו שרצוי לעזוב את גרמניה וחפשו הזדמנות לצאת. לא היה לאן, סכנת המלחמה מילאה את האוויר.

ב-1938 הגעתי להלבה עם קבוצה של צעירים. הצטרפנו לגרעין שכבר היה שם. היינו כ-40-30 נערים ונערות. באתי ביחד עם חברים שלי מתנועת הנוער מברלין. הבאתי איתי גם את הגיטרה שלי. זה עזר לי מאוד להשתלב בחברה. החווה הייתה בבעלות יהודי בשם פרלשטיין. הוא היה ציוני. הוא הדריך אותנו בעבודות חקלאיות ונתן לנו שיעורים בנושא. אמא שלו, אישה טובה ויפה, הדריכה אותנו בעבודות הבית. אל תשאלו איזה אוכל אכלנו – אכלנו מה שבישלנו. אוכל לא טעים ובכמות קטנה. חלק מהבנות חלקו עם החבר שלהן ונתנו להם משלהן. משום מה חשבנו שהבחורים חייבים לקבל יותר אוכל – והחברים שלנו קיבלו זאת כמובן מאליו! למרות שחיינו בתנאים מאוד פשוטים הרגשנו שם טוב. לא הרגשנו מה נעשה בחוץ, היינו כאילו בבועה. רק בביקורים בבית נפגשנו עם המציאות. תמיד התרגשתי עד דמעות. עבדנו קשה בהכשרה בתנאים לא פשוטים, אבל היו לנו חיי חברה מצוינים, מתאימים מאוד לגילנו. היו לנו מדריכים טובים שקירבו אותנו לציונות. הבנים עבדו בחקלאות והבנות במשק בית כפי שהיה נהוג בגרמניה באותה תקופה. אני הצלחתי לעבוד גם בלול, אך זה היה יוצא דופן.

היכרות עם מיכה

בין החברים היה בחור שכל הזמן הסתכל עלי. לא ייחסתי לזה שום חשיבות. הוא היה בחור מאוד נאה והיה לו גם ראש טוב. שנינו אהבנו מוסיקה, גם הוא הכיר מן הבית את אותן אריות של אופרות כמונו. התקרבנו ונעשינו "חברים". טיילתי עם מיכה יד ביד ושוחחנו על תוכניות העלייה לארץ ישראל. מצא חן בעיניו שניגנתי בגיטרה ושרתי, זה הוסיף לקשר בינינו

בשנת 1938 נשלחו כל האזרחים הפולנים, בעיקר היהודים, לעבר הגבול הפולני. ביניהם היו גם הוריו של מיכה. הוא ניצל רק הודות לכך שלא היה בבית באותו זמן. בינתיים נסגר הגבול ע"י הפולנים. מאותו זמן הצטרף מיכה אלי. כשנסעתי לבקר את הורי בברלין, הם קיבלו זאת בעין יפה. מאז הוא נעשה אורח קבוע בביתנו.

הגרמנים אמנם לא הספיקו להגלות את מיכה ועוד כמה מן החברים לפולין, אך הם קיבלו אזהרה שעליהם לעזוב את גרמניה עד תאריך מסוים. הקהילה היהודית דאגה להעביר אותם לאנגליה. שם הם עבדו בחקלאות לפרנסתם. הפרידה ממיכה הייתה קשה ולא יכולתי לקבל אותה.

ליל הבדולח

אני זוכרת את הלילה ב-9.11.38 – ליל הבדולח. באותו לילה הותקפו בתי כנסת בכל גרמניה. הגרמנים שרפו, שברו והשמידו כל מה שבא ליד. הם בזזו רכוש יהודי והמוני יהודים נשלחו למחנות ריכוז והושפלו בכל דרך אפשרית. אלינו לחווה הגיעו אנשי אס.אס. והכו את הבחורים. הם ציוו עלינו לעמוד בידיים מורמות במשך כל הלילה. לא היה לי כבר כוח ומיכה תמך בי כל הזמן. בבוקר קיבלנו פקודה לעזוב את המקום. המראה היה מחריד. הם השחיתו את כל הציוד שלנו. אפילו את שמיכות הפוך שלנו. הם חתכו אותן ונוצות התעופפו לכל עבר כמו סופת שלגים. חלק מן הבדים נגנבו על ידם וחלק אחר הם קרעו. הבנים היו פצועים מן המכות שקיבלו. גם בעלי החווה נאלצו לעזוב את המקום. מיכה חזר איתי לבית הורי

בברלין וחיכינו עד שיסדרו לנו מקום בהכשרה חדשה ביסן -

.Yessen

מעבר להכשרה ביסן

ביסן הצטרפנו לקבוצת צעירים שכבר היו במקום. ביניהם גם מספר חברים שנמצאים היום במעיין צבי. בהכשרה זו לא קיבלנו שיעורים, רק עבדנו. חיי החברה היו טובים. לשמחתי מצאתי שם גיטרה. אני ניגנתי והחברה רקדו הורה. שרנו הרבה, הקמנו אפילו מקהלה. היום אינני מבינה איך בכלל העזתי! אבל עם הצלחה לא מתווכחים. חגגנו שם אפילו את חתונתם של שמעון וסוניה ריכטר שהיו מדריכים שלנו. אני שרתי לכבודם במסיבה.

מיסן התפזרנו לכל העולם.

חזרתי לבית הורי בברלין. ההורים שלי, בעיקר אמא, היו בדעה שעל הילדים לעזוב עד כמה שיותר מהר את גרמניה. הם רצו להבטיח את עתידנו. אבא עבר תאונת דרכים קשה והיה מאושפז באותו הזמן בבית חולים ולכן לא יכלו לתכנן את הגירתם. למרות שהייתי אמורה לקבל סרטיפיקט לארץ ביקשתי להגיע לאנגליה בעקבות מיכה. הפרידה בינינו הייתה לי בלתי נסבלת. כנראה, היה קל יותר להגיע לאנגליה מאשר לארץ והורי הסכימו שאצטרף לקבוצה של מיכה. האמנו שנצליח להיפגש בקרוב, לראייה גם דודתנו הצליחה להגיע לאנגליה. רק יותר מאוחר הבנתי כמה קשה הייתה להורים ההחלטה להיפרד מן הילדים. לא עלה על דעתנו שלא נתראה יותר לעולם...

אני הצלחתי לצאת ברגע האחרון. שבוע לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה. אחי הצעיר יצא במסגרת עליית הנוער ונקלט אצל משפחה במושב. עד היום הוא שומר על קשר עם המשפחה שקלטה אותו.

המעבר לאנגליה היה עבורי קשה. אנחנו, קבוצת הצעירים, נשלחנו קודם ללונדון ל"Blomberg House" של הסוכנות היהודית. משם נשלחנו או להכשרה או למקום עבודה. מיכה ואני היינו כבר מעל גיל 18 לכן נשלחנו לעבוד ב Hampshire לחווה. מיכה ועוד כמה בחורים עבדו ברפת אצל איזה אציל, לורד סלבורן. אותי קלטו בתור פליטה אצל משפחה מיוחסת, שם הייתי תחת פיקודה של "אם הבית". בעלת הבית התעניינה בי מידי פעם ואהבה לדבר איתי בגרמנית. כדי לשפר את האנגלית שלי חיפשתי בערבים במילון את משמעות המילים ששמעתי בסביבה. צוות העובדים ראה בי ילדה והתייחס אלי יפה. קיבלתי דמי כיס אך לא שכר עבודה. הייתי שם כ-6 חודשים. בזמן המלחמה היה מחסור בידיים עובדות לכן מצא מיכה בקלות עבודה משתלמת יותר ב-Walls. בעזרת הסוכנות היהודית מצאו גם לי עבודה בסביבה. חיפשנו משהו בקרבת החברים שלנו, כי חיי חברה חסרו לנו מאוד.

התכתבות עם ההורים

הרגשנו מאוד מבודדים. גם הקשר עם הורי היה בעייתי. בהתחלה התכתבתי איתם דרך קרובים בהולנד. זה נגמר עם כיבוש הולנד ע"י הגרמנים. על אחי נודע לי רק אחרי המלחמה

באמצעות הצלב האדום. בחיפושים אחרי עבודה עברנו הרבה מקומות. עבדנו כל אחד במקום אחר. בעלת הבית שלי הייתה אישה צעירה מאירלנד שאהבה מאוד לשיר. היא הייתה שונה מן האנגלים המרוחקים והמסוגרים. הייתה לה מנטליות פתוחה ומלאת שמחת חיים. הרגשתי שם כחלק מן המשפחה, עבדנו ביחד ואכלתי במשותף עם המשפחה.

החתונה

ב-30.8.1941 החלטנו להתחתן. הזדמן לנו לקבל בית בחווה שמיכה עבד בה וזה אפשר לנו לגור ביחד. למיכה היה חלום שנתחתן בבית כנסת. מצאנו רב בעיירה הקרובה. חודשים חסכנו שנינו את המשכורות שלנו כדי להצטייד. הרכישה הראשונה היו אופניים וסוף סוף הגענו למעילי גשם שהיו כל כך נחוצים באנגליה הגשומה. קבענו את החתונה ליום החופשי שלנו. הגענו לרב המקומי בעיירה הקרובה. הוא דאג שיהיו עדים וארגן לנו מסיבה בקהילה. אנשים שלא הכרנו הכינו לנו מתנות. אחרי המסיבה ליוו אותנו לאוטובוס ומסרו לנו מעטפה. להפתעתנו מצאנו בה ממש אוצר 20 ליש"ט – זה היה המון כסף. התכוונו להגיע לחברים שלנו בהכשרה, שגם הם הכינו מסיבה לכבודנו. כשהגענו לתחנת הרכבת נשמעה אזעקה. הרכבת לא יצאה לדרך. נותרנו עומדים שם בלי לדעת מה לעשות. כשהסברנו לפקיד הרכבת את מצבנו, הוא הציע לנו פתרון. הוא אפשר לנו לישון בקרון ריק. שם בילינו את ליל הכלולות שלנו!

בבית בו גרנו כמשפחה היו 2 מיטות, שולחן קטן וכסאות. אנחנו קנינו לנו רדיו על בטריות כי לא היו לנו לא חשמל ולא מים. בהתחלה השאילה לנו בעלת הבית כלי מיטה ושמיכות. קבלנו גם גיגית לכביסה ובה התקלחנו פעם בשבוע. אספנו מי גשם לשימוש יומיומי. לבישול היה מיכה מביא 2 דליי מים מבאר רחוקה למדי. בתנאים הפרימיטיביים האלו התחלנו את חיי המשפחה שלנו. אך גם תושבי המקום חיו בתנאים דומים. בשלתי על אש פתוחה בסירים כבדים מברזל, גיהצתי במגהץ שהכניסו לתוכו פחם לוחט. לא התלוננתי, קבלתי הכול כמובן מאליו כי ראיתי שבסביבה חיו והסתדרו באותם תנאים. בעלת הבית שלנו התייחסה אלינו מאוד יפה ולימדה אותי כאילו הייתי בתה. למדתי לשמר פירות מהמטעים שלנו לחורף. הבישול לא היה פשוט. כל המצרכים היו בהקצבה בזמן המלחמה. גידלנו תרנגולות לביצים. לפעמים כשהיו לנו אורחים שחטנו את העוף ואכלנו אותו. סדרנו לנו גינת ירקות קטנה ושורה אחת של פרחים בשבילי. בחווה עבדו גם שבויי מלחמה איטלקים. בחורים צעירים ויפים שאהבו לשיר. מיכה התיידד איתם ומידי פעם הזמין אותם אלינו ביום ראשון – היום החופשי. אנחנו היינו מאוד מבודדים וצמאים לחברה. לא ידענו לדבר עם האיטלקים אבל שרנו וניגנו ביחד.

ביום החופשי שלנו היינו נוסעים לעיר הקרובה לקניות שבועיות. פנקנו את עצמנו ב fish&chips, הלכנו לקולנוע. כשהסרט היה ארוך היינו חייבים לחזור הביתה ברגל – דרך די ארוכה. היינו צעירים ולא ראינו בזה בעיה. בדרך דברנו על כוס התה שנשתה בבית. בליבי חשבתי: "כמה יפה היה לו יכולנו לפתוח ברז ולקבל

מים חיים במקום להביא אותם ממרחק ולהבעיר קודם את האח". הכרנו זוג צעיר בעיר הקרובה שהזמינו אותנו מידי פעם לבוס תה. הם היו בעצם הקשר החברתי היחיד שהיה לנו ואנחנו היינו כל כך צמאים לשיחה, מפגש וידידות. נעזרנו הרבה בספרייה המקומית. את הספרים קראנו לאור מנורת לוקס. הרדיו על הבטריות – מותרות בעינינו- השתלם מאוד. בעזרתו למדנו אנגלית תקנית, שמענו מוסיקה קלאסית וכל מיני מערכונים טובים מלאי ההומור האנגלי המפורסם".

אנגליה במלחמה

בתחילה לא הרגשנו שאנגליה במלחמה. היינו עסוקים בהסתגלות לסביבה חדשה, שפה, מנהגים שונים ואורח חיים שונה ממה שהיינו רגילים. חיי היום יום התנהלו כסדרם. חוץ מהקצבת מזון שהייתה מאוד דלה. לאנשי הכפר היה יתרון, הם גידלו ירקות ותרנגולות – תוספת חשובה בתפריט. בכל אנגליה הייתה חובה לשמור על האפלה. בזמן הזה לא התייחסנו ברצינות כי הכול התרחש רחוק מאיתנו ולא הרגשנו כלל. גם האיכרים חשבו שהמלחמה תסתיים "בחג המולד הקרוב". זה כמובן לא קרה. בינתיים כבשו הגרמנים את כל אירופה.

מיכה מתגייס

מיכה עקב אחרי הנעשה בחזית והרגיש חובה להתגייס. הוא ביקש להצטרף לחיל האוויר, אבל האנגלים הציעו לו להצטרף

לצבא הפולני הגולה. הוא סירב. לא היה לו שום קשר לפולנים, הוא אפילו לא דיבר פולנית. הם היו ידועים כאנטישמים גדולים. בשנת 1943 הוא חזר על בקשתו ואז הסכימו לבחון אותו. בבדיקות התברר שמיכה עיוור צבעים לכן לא יכול היה להיות טייס. במקום זה שלחו אותו להשתלם ב"רדאר", המצאה חדשה לגמרי. מיכה נשלח לשנה לימודים בבית ספר צבאי בליברפול. החיילים- תלמידים גרו בחדרים שכורים בתנאים טובים מאוד.

החלטתו של מיכה להתגייס הייתה לי קשה. חרדתי מאוד לביטחונו, ואם להיות כנה, הוקל לי מאוד כשמיכה לא התקבל להיות טייס. ראיתי את אכזבתו אך שמחתי הייתה גדולה יותר.

בהיריון

באותה תקופה לא הרגשתי טוב. הרופא הסביר לי שאין מקום לדאגה, אני פשוט בהיריון. לעולם לא הוסבר לי על סימני היריון, על בחילות בוקר. פשוט לא היה לי מושג. הכול הייתה הפתעה עבורי. בעקבות המצב החדש החלטנו לעבור ללונדון ולשוב את החווה. זאת אומרת, אני עברתי ללונדון וגרתי בבית המשותף של חברינו, מיכה היה בצבא. הבית היה שייך ליהודים שעזבו את לונדון המופצצת. הם היו מעוניינים שהסוכנות תשכן שם פליטים יהודים שישמרו להם על הבית. הבית היה מקסים, הייתה שם אפילו גינה גדולה שטיפלנו בה. עבדתי בתפקיד של "אם בית" ובעבודתי שלמתי את כול ההוצאות שלי.

זמן ההיריון היה עבורי זמן נפלא, מלא ציפיות. סרגתי בעצמי את הבגדים לתינוק. בזמן הזה עוד לא ידעו מראש אם זה בן או בת. לכן סרגתי הכול בצבע לבן, בעצם בכול צבע שקיבלתי

בחטויות, לפי דוגמאות בעיתונים. דאגתי לעצמי מראש לציוד
והייתי מוכנה. החברים לא היו יכולים ליעץ לי, אני הייתי
המבוגרת והם ידעו עוד פחות ממני.
ניהלתי בית עבור 9 אנשים. את החדרים הפרטיים סידר כל אחד
בעצמו. עלי היה לדאוג לשטח המשותף. מיכה כחייל נשוי קיבל
שכר יפה. לא היה חסר לי כסף, אפילו היו לנו חסכונות בבנק. מן
הכסף הזה ריהטתי את החדר שלנו. כשעלינו לארץ הכול נשאר
שם...

הייתי בהיריון מתקדם וההפצצות על לונדון החריפו. היה קשה
להתקיים וחיינו בין אזעקה לאזעקה. האנגלים פינו את הילדים
לאזורים מרוחקים ובטוחים יותר. הם החליטו שלונדון לא
מספיק בטוחה כדי ללדת בה. הם הקימו בתי יולדות מאולתרים
באזורים נידחים.

לפני הלידה הייתי זמן מה בהכשרה של החברים שלנו שהיו לא
רחוק משם. מידי פעם התאפשר למיכה לבקר אותי בסופי שבוע.

הלידה

הייתי במעקב בבית היולדות והם קבעו לי תאריך לידה. אני
הרגשתי טוב, לא היו לי כאבים, אז נסעתי לבד ב"טרמפ". בבית
היולדות נתנו לי שמן קיק עם מיץ לימון כדי לזרז את הלידה. עד
היום יש לי טעם איום בפה כשאני נזכרת. היה לי מזל וקיבלה
אותי רופאה יהודייה שהבינה עם מי יש לה עסק. היא הדריכה
אותי ובאה לבקר אותי בזמן הלידה. גם המיילדות ניסו להקל
עלי עד כמה שאפשר. כשראיתי את מייכי שלי בפעם הראשונה,
ראיתי תינוק גדול, ראש מלא שיער שחור ועיניים כחולות. הוא

שקל 4 ק"ג. מיכה ראה אותו רק אחרי כמה ימים. על שמו החלטנו כבר מראש, על שם סבא של מיכה. בתינוקייה נדבקו התינוקות בשלשולים, לקחו אותם לבידוד. האמהות שאבו את החלב ומסרו אותו, האחיות האכילו אותם מבקבוק. לאמהות אסור היה לבקר אותם. זה היה מאוד קשה. האמהות שהו בבית החולים עד שהילדים הבריא. קיבלנו הדרכה איך מטפלים בתינוקות כי כולנו היינו אמהות צעירות של ילד ראשון. מייכי לא היה מספיק חזק כדי לעבור ברית. כשהתחזק עשה זאת הרופא האנגלי כי לא היה רב בסביבה. אחרי שבועיים חזרתי להכשרה. למיכה היה מאוד קשה המטורים בנפרד. הוא דיבר עם בעלי הבית שלו והם הסכימו שאגור בחדר שלו. הוספנו לשכר הדירה עבור ההוצאות הטספות. בעלת הבית הדריכה אותי בהרבה מצבים, היא הייתה האישה היחידה עם ניסיון שיכולתי לפנות אליה בשאלות. בסול הזמן שהיינו באנגליה לא עלה נושא יהדותנו, לא הרגשנו שום עוינות. הם התייחסו אלינו יפה מאוד. הניסיון שלנו עם האנגלים היה מצוין והתפלאנו כששמענו סיפורים מן הארץ על התנהגות החיילים האנגלים.

האנגלים

התרשמתי מאוד מהתנהגותם של האנגלים בזמן המלחמה. הם היו ממושמעים, כל אחד התהלך עם מסיכת הגז לכל מקום. הם לא עסקו בשוק שחור של מזון. בזמן ההפצצות הם לא איבדו את קור רוחם ונכנסו למקלטים בלי היסטריה. הושפענו מאוד מהאיפוק בתגובות, ה-understatement של העם הזה. אני לא

מאמינה למראה עיני כשאני רואה איך הם משתוללים במגרשי הכדורגל.

מיכה סיים את לימודיו ונשלח למזרח הרחוק, להודו ולאוסטרליה. אני ומייכי חזרנו ללונדון, לבית המשותף של החברים. לא הייתה לי ברירה, אני מציאותית. זה לא קל להתמודד לבד עם תינוק בזמן מלחמה, מה עוד שהוא חלה לעיתים קרובות. ה"חברה" היו כולם צעירים ממני ולא היה עם מי להתייעץ. ביקרתי פעמים רבות ב"טיפת חלב" מהם קיבלתי הנחיות. במשך כל הזמן הזה קיבלתי משכורת, יכולתי להסתדר טוב, אפילו לחסוך. עם מיכה היינו בקשר מכתבים שוטף, אפילו קיבלנו חבילות. ליום ההולדת קיבל מייכי תקליט. זה היה בזמנו יצא דופן. עד היום הילדים מאזינים לו מידי פעם. הייתי רגועה למדי כי ידענו שהמחלקה שלו נמצאת אחרי הקווים והייתי סגורה תקווה שיחזור בריא ושלים.

באוסטרליה הם התקבלו אצל משפחות. אחרי המלחמה הם הציעו לי להגר לאוסטרליה בהבטחה לעזרה מהם. עבורי זה לא בא בחשבון. המקום היחידי שאליו הייתי מוכנה ללכת היה לארץ.

סיום המלחמה

גם עם סיום המלחמה מיכה לא שוחרר. 3.5 שנים לא התראינו. כאשר הוא חזר מייכי לא הכיר אותו אלא מתמונות וסיפורים. בתחילה לא ידע מייכי איך להתייחס לאיש הזה. הוא לא רצה להתרחק ממני לדקה. מיכה הביא לו במתנה רכבת חשמלית וזה שבר קצת את הקרח.

מייכי היה רגיל לקבל ממני הסבר והנמקה לכל דבר, מדוע אני מבקשת ממנו אותו. למיכה הייתה דעה אחרת על תינוק. הוא

חשב שעל הילד לשמוע ולבצע מה שההורים אומרים. זה גרם לסיכוחים בינינו גם בהמשך. היו לנו חילוקי דעות ושנינו היינו משוכנעים שהדרך של כל אחד מאיתנו היא הנכונה. בתקופה שהייתי לבד השתנתה מערכת היחסים המשפחתית. בעבר מיכה היה דואג לכל וקיבל את כל ההחלטות. פתאום עמדתי לבד בסביבה זרה עם ילד קטן ועם כל הבעיות. לא הייתי רגילה להיות עצמאית ופתאום הסתבר לי שאני מסוגלת לעמוד על הרגליים שלי בהצלחה. נעשיתי יותר בטוחה בעצמי והרגשתי טוב שאני מסתדרת ומתפקדת. כשמיכה חזר הוא מצא אישה אחרת. באופן טבעי הוא חשב להמשיך כפי שהיה רגיל מקודם, לקבל על עצמו את כל האחריות. כדי לשמור על יחסים תקינים בינינו ויתרתי במודע על חלק מעצמאותי וזרמתי איתו. לא היה קל לשנינו, עד שמצאנו את האיזון בדרך החיים שלנו. מיכה הבין שיש דברים שבאמת חשובים לי, בהם לא אוותר. עמדתי על כך שנעלה לארץ ולקיבוץ. למרות הסיכויים הטובים של מיכה לקבל עבודה בתחום שלו באוסטרליה, עלינו לארץ ואני יודעת שהיה זה ויתור גדול מצידו של מיכה.

עלייה

מרבית חברינו בתנועה עלו בעלייה לא לגאלית, רובם נתפסו ע"י האגיות האנגליות ונשלחו למחנה בקפריסין. היות שהיה לנו ילד קטן הוחלט שנעלה כתיירים. זאת הייתה דרך נוספת לעלות לארץ. גם דרך זו הייתה מאומצת עבור ילד קטן, אך ללא השוואה לתנאים של העליות האחרות.

מכרנו את כל הציוד שלנו שרכשנו במשך השנים ויצאנו עם מינימום של דברים, רק הנחוצים ביותר.

עלייה לארץ

כתיירים עברנו לבלגיה. שם חיכה לנו שליח סוכנות. הוא זיהה אותנו מרחוק גם ללא הסימנים המוסכמים מראש. הוא לקח אותנו למלון ולמחרת היינו אמורים להמשיך דרכנו לצרפת. האיש הביא אותנו במונית לכפר בגבול צרפת. אחרי משא ומתן קצר נתנו לנו לעבור. בפריס היינו יומיים. לפי הוראות שקיבלנו הגענו ברכבת למרסיי, עם המזוודות. רוב הדברים נשלחו בארגז עם משפחה שעלתה באופן לגאלי. יכולנו להעביר רק מעט מחפצינו. הרהיטים וחפצי הבית נשארו באנגליה. הביאו אותנו למחנה St. Jerome, שם ריכזו את העולים עד שהתפנה מקום באונייה.

אנחנו הפלגנו באנייה איטלקית "PACE", היינו רק כמה זוגות. אבי סבלתי מאוד ממחלת ים ולא הייתי מסוגלת לטפל במייכי. לשאלו מיכה הרגיש מצוין והוא דאג לילד. הגענו לחיפה ובתחילה ריכזו אותנו בקבוצות גדולות. משם נשלחו אנשים ליעדם. אנחנו ידענו שאנו רוצים להגיע למעין צבי, שם היו חברים מן הגרעין שלנו.

במעין צבי

התרשמנו מיד מהנוף המקסים. במבט הראשון על המקום הבחנו באוהלים רבים ומספר צריפים. השיכון ה"מיוחס" היו "הפטוריות" – אוהלים משופרים. כל המגורים היו כבר במקום,

חלק ממבני המשק נשארו עדיין למטה. כמו למשל המוסך וכל ענפי החקלאות. זה לא הפתיע אותי כי ידעתי שגרים עדיין באוהלים וקיבלתי זאת כמובן מאליו. למחרת הלכנו לטייל במחנה וראינו בית אבן. יצאה ליצי גרזון ההומינה אותנו אליה. היא נתנה לנו לשתות מים מ"ג'רה", מים צוננים נהדרים. זה היה חדש עבורנו, זו הייתה הדרך לשמור על פי השתייה באותה תקופה. ליצי ובעלה גרו בבית אבן כי הם היו ההורים לילדים הראשונים בקיבוץ. בתקופה הראשונה עזרו לנו חברי הגרעין שלנו. בשבת התכנסנו המיד באחד האוהלים ומי שעבד באותו זמן במטבח הביא לכולם לחם ריבה וקצת קפה. ישבנו ודיברנו בינינו על הקיבוץ, על האנשים ועל הסידורים שהיו חדשים לנו. למרות שרובנו סלדו בגרמניה סיגלנו לעצמנו בשנים שהיינו באנגליה סגנון אנגלי.

כאן פגשנו "ייקים אמיתיים". היה חסר להם חוש ההומור של האנגלים. הם היו מאוד פורמלים וקפדנים. אמנם קיבלו אותנו, אך לא בחמימות. היינו צריכים לעבוד על פי הצורך של סידור השבדה. הם אמנם השתדלו להתחשב ברצונם של החברים, אך לא המיד זה היה ניתן. עבדנו בכל מיני מקומות. היינו "פקקים". חסם רצו לעבוד בחקלאות. אני רציתי לעבוד עם תינוקות, דבר שהמיד רציתי ללמוד אך לא התאפשר לי בעבר.

בשבדה

בבית התינוקות עבדתי עם אושי שהייתה מטפלת תינוקות מוסמכת ועם פרידכן. הסתדרנו טוב ביחד. למדתי להכיר את

מקדוה התורפה של כל אחד ונהניתי מן העבודה. בתחילה עבדנו עם קבוצת גיל מעורבת כי היו רק מעט ילדים. חסר מקום מתאים לפעוטונים הכריח אותנו להשאיר את הילדים זמן ממושך מידי ללא סידורים מתאימים לגילם. מאוחר יותר זה הסתדר. עבדתי איתם עד גיל הגן. בקבוצה היו 5-6 ילדים ועבדו איתנו אולפניסטיות שהיו אחיות במקצוען. עד היום אני בקשר עם הבחורה הזאת.

הדר האוכל

אמנם הגענו מאנגליה בה הייתה הקצבת מזון בזמן המלחמה. אבל מה שאכלו חברי מעיין צבי היה מעבר לדמיון שלנו. המבשלות למדו לבשל עלינו. האמת היא שלא היו חומרים ולא הקציב לאוכל של החברים. אחרי שנתיים כשנכנסתי להיריון עם גילה קיבלתי תוספת. בבוקר הייתה על השולחן חבילת מרגריטה מחולקת ל-12 קוביות, אני קיבלתי קובייה נוספת. בצהריים קיבלנו צלוחית עם פודינג. הייתי כל הזמן רעבה, גם אחרי הלילה כשהנקתי. לפי רשימת מקבלי הפודינג ידע כל הקיבוץ מי בהיריון כבר מן החודש השני.

לידת גילה

גילה נולדה באוקטובר 1947. מיכה הביא אותי לבית יולדות בחדרה. שם קיבלה אותי מילדת. ביקשתי ממנה לגשת אלי לפעמים כי אני לא אצעק. היא ענתה לי: "חביבתי את תצעקי כמו כולם". למדתי לפי שיטתו של ד"ר ריד לידה טבעית. עשיתי את התרגילים ולמדתי את הנשימות. זה עזר לי מאוד בזמן

הלידה. עד היום אני זוכרת את כל הפרטים. לידה זו חוויה בלתי
משכחת. ברגע שאת מקבלת את התינוק לידיים כל הכאבים
חלפים כאילו לא היו...

בבית התינוקות

כשהבאתי את גילה הביתה היה לי קשה למסור אותה לבית
התינוקות. את מייקי גידלתי בבית והייתי רגילה שאנו נמצאים
על ידו. למרות שהיו לנו 6 שבועות חופשת לידה, התחלתי לעבוד
לפני הזמן כדי להיות בקרבתם. הנקתי אותה כ-6 חודשים.
באותה תקופה עבדה אם מינקת 4 שעות. בעצם לא הייתה לנו
מנוחה לאורך כל היום. אמנם לא הצטרכנו לכבס ולבשל כמו אם
צניחה בעיר, אבל הייתה זו תקופה מאוד קשה. כל הזמן הייתי
עייפה ורעבה.

גילה למדה חינוך גופני במכון וינגייט. היא התיידדה מאוד עם
האולפניסטית מדרום אפריקה שהייתה אצלנו בבית. זו הזמינה
אותה לבקר אצלה. בדרום אפריקה הכירה גילה את מקס
תישאה לו. נולדה להם בת. אחרי 3 שנים הם התגרשו. גילה
הייתה שבו לאמריקה, למרכז של מדיטציה טרנסנדנטלית, שם
היא עבדה כמדריכה. היום היא חיה באריזונה היות ובתה חלתה
בדלקת פרקים והיא זקוקה לאקלים יבש. ההתחלות באמריקה
היו קשות כל עוד לא היה לה "גרין קארד". היא למדה בהרבה
קורסים והיום היא משלימה לימודי מתמטיקה באוניברסיטה.
הבת שבת באוניברסיטת טקסס ולומדת לקראת הדוקטורט
שלה.

גבריאל נולד ב-1955. הוא היה תינוק רגוע ומרוצה. תמיד מצא בזה לעסוק. במיוחד אהב לפרק ולהרכיב כל דבר. אף פעם לא שמעתי ממנו: "משעמם לי". כשהיה בגן הוא היה מקובל על כולם בעיקר על הבנות. הוא לא נלחם ולא התלונן. לפעמים שמו המספלות לב לכך שהוא מתבודד ובוכה בשקט. גברי אהב מאוד לטייל והתעניין בטבע. בכיתה ב', התברר שהוא דיסלקטי. למזלנו מצאו עבורו מסגרת מתאימה בבית ספר בגבעת חיים של בנימין שפריר. זו הייתה מסגרת מקבלת ומקדמת כל ילד לפי יכולתו האישית. כשחזר מבית הספר השתלב גברי בלי בעיות בחברת הילדים. בצבא הוא מצא את מקומו והתגייס לחיל ההנדסה. עד היום נשאר חבר עם חיילים ששירתו איתו ביחידה. כדי לממן את הטיול לאחר הצבא הלך גברי לעבוד בסיני בשדות נפט. זו הייתה עבודה קשה מאוד אך השכר היה גבוה. גברי וחברו יצאו תחילה לסיבוב ביקורים באירופה אצל האולפניסטיות שהכירו. הם קנו רכב משומש והתאימו אותו גם ללינה. כך הם עברו את כל אירופה. אחר כך טיילו באמריקה. בחזר ישראלי שהכירו קלט אותם במפעל שלו ונתן להם הזדמנות לעבוד. גברי המשיך לטייל ליפן ולארצות אסיה. הוא הסתובב בעולם במשך 3 השנים והספיק לבקר בהרבה ארצות. כל קיץ חזר הביתה לחודשיים ועבד בבריכות הדגים. הוא השתייך לארגון עולמי לחילופי צעירים בין ארצות ולקליטתם במשפחות מקומיות. על ידי כך הכיר גברי את חיי המקומיים והבין טוב יותר את צורת חייהם. כשחזר לקליפורניה הכיר את אשתו לעתיד, הם נישאו והוא עבד בהרכבת קולטי שמש והתפרנס בכבוד. אחרי שנה נולד להם בן –

היאל. אחרי 3 שנים התפרקו הנישואין. אחרי זמן מה הכיר את צליל, אשתו הנוכחית ונולדו להם בן ובת, שני וסול. היום הם חיים בלוס אנג'לס והוא בעל עסק עצמאי. הקשר בינינו מצוין האנחנו נפגשים כל שנה.

אמציה

אמציה נולד ב-1959. הוא בן הזקונים שלי ומאוד נהניתי להיות שבת אם לתינוק. הוא היה ילד בלונדיני, חייכן, שובב גדול עם הרבה שמחת חיים. הוא ירש מאיתנו את האהבה למוזיקה ולמד לנגן בעצמו. הוא מוכשר לכל עבודת ידיים, תלמיד טוב ומאוד חברותי. אחרי שנה בקורס טייס הוא עבר לחיל מודיעין. אמציה הוא אינדיבידואליסט, אוהב לעבוד ברשות עצמו ולקבל החלטות לבד. הוא עזב את הקיבוץ. בתקופת שהותו בתל אביב החל להתקרב למחשבת ישראל. יותר ויותר התקרב למסורת החל ללמוד בישיבה בירושלים ולחיות באורח חיים חרדי. הכירו לו בחורה, מורה שאהבה כמוהו לטייל ומוסיקה והסתבר שהשניים התאימו מאוד זה לזה. הם הקימו משפחה ועברו לגור בבית שמש. אחרי שסיים ללמוד בטלל הקים בהצלחה עסק של צמחי מרפא והרחיב את התחום גם לתוצרת אורגנית. יש להם 4 בנות יפות ומוצלחות. לשיכה ולי לא היה קל לקבל את השינוי בחיי אמציה. למרות זאת התרגלנו והיום הם יכולים לבקר אותנו כי אנחנו מכבדים את דרכם.

לסיכום: היום אני בת 88, אני מלאת אנרגיות, מרגישה טוב ומברכת יום יום "ברוך השם". אינני מקבלת את מצבי כמובן סאליו, זו מתנה ופריביליגיום. אחרי מותו של מיכה הייתה לי

תקופה קשה, היינו זוג במשך 69 שנים. התרגלתי שהדאגה לדברים באחריותו, כך חיינו בהרמוניה. לאט לאט חזרתי שוב לתפקד באופן עצמאי, כמו באנגליה. היכולת שלי לשלוט על העניינים גורמת לי לסיפוק רב. היום אני עושה הרבה דברים שבעבר לא העזתי. מיכה הותיר חלל ריק והיה לי ברור שאני צריכה לבנות לי מסגרת חיים חדשה. התמקדתי במיוחד בקשר עם המשפחה. הם מבקרים הרבה וגם אני מגיעה אליהם. במיוחד אני שמחה כאשר אני יכולה לעזור במשהו. כל שנה אנחנו מתראים עם המשפחות באמריקה. הם מארחים אותי בחדר ותמיד יוצא לנו לטייל. כל פעם אני מגלה משהו חדש ויפה. אני מצטערת שאינני יכולה להתחלק בחוויות עם מיכה. במעין צבי בניתי לי מסגרת חברתית טובה. אנחנו חיים בשכנות טובה והיחסים קרובים. אנחנו דואגים זה לזה, יודעים אחד על השני מה מצבו ואיפה הוא. זה נותן הרגשה של ביטחון. לטע זקנה מצאתי לי תחביב חדש, אני נהנית לבשל ולארוח. השינויים בסגנון החיים שלנו בקיבוץ חיוביים בעיני. לי זה נותן יותר חופש ואפשרות לתת מתנות ולעזור למשפחה. ההפרטה שינתה את החיים שלנו בכל התחומים. הדאגה שהיינו רגילים לה נפסקה כמעט לחלוטין. כל אחד דואג היום לענייניו לטוב ולרע. העובדה שאין יותר יומן קבוצה גורמת לנו לא להיות מעדכנים בנעשה. חבר לא יודע מה קורה לחברים אלא לשכנים בלבד. אני משתדלת לשמור על החברות משנים עברו גם עם חברים שמצבם הבריאותי ירוד. במבט לאחור אני יכולה להגיד שאני עושה את המרב בחיים שלי, בקצב הנכון. אני מקווה שבעזרת השם אוכל לתפקד גם בשנים הבאות באופן עצמאי ולא להיות תלויה באחרים.

”לכל גיל יש היופי שלו – רק חייבים לראות את זה!”

1992. מיכה פילי והילדים עם צליל.

2009. מייק, קארין, הכלבה "שדו".

2009. מייק.

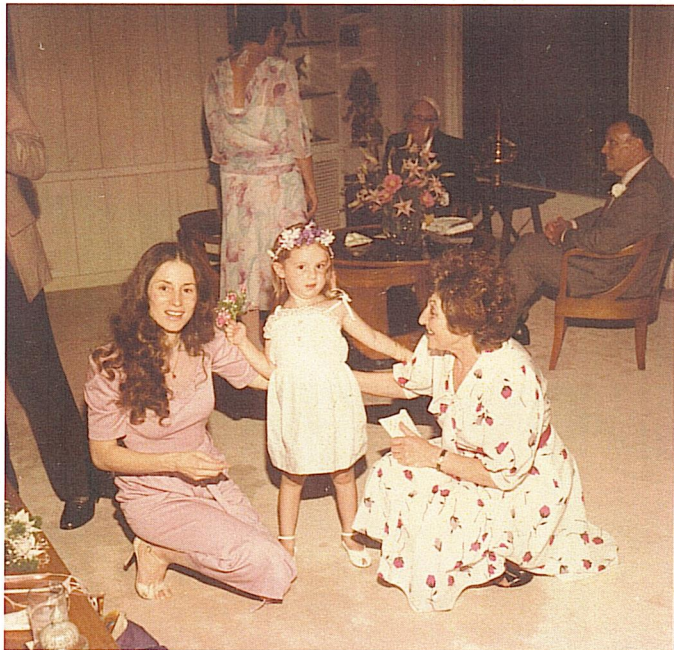

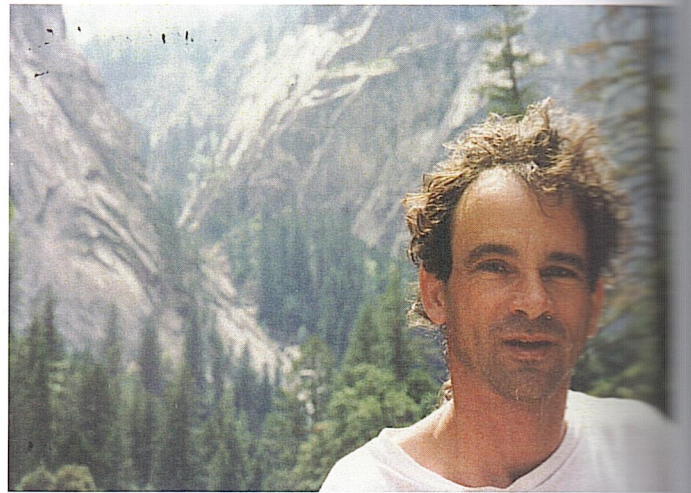
בת המצוה של שני. צליל, ענבל, מייקי ושני. 2008

בגן יפני בלוס אנג'לס. 1992

גילה, רובין ופילי בחתונה של גבריאל. 1995

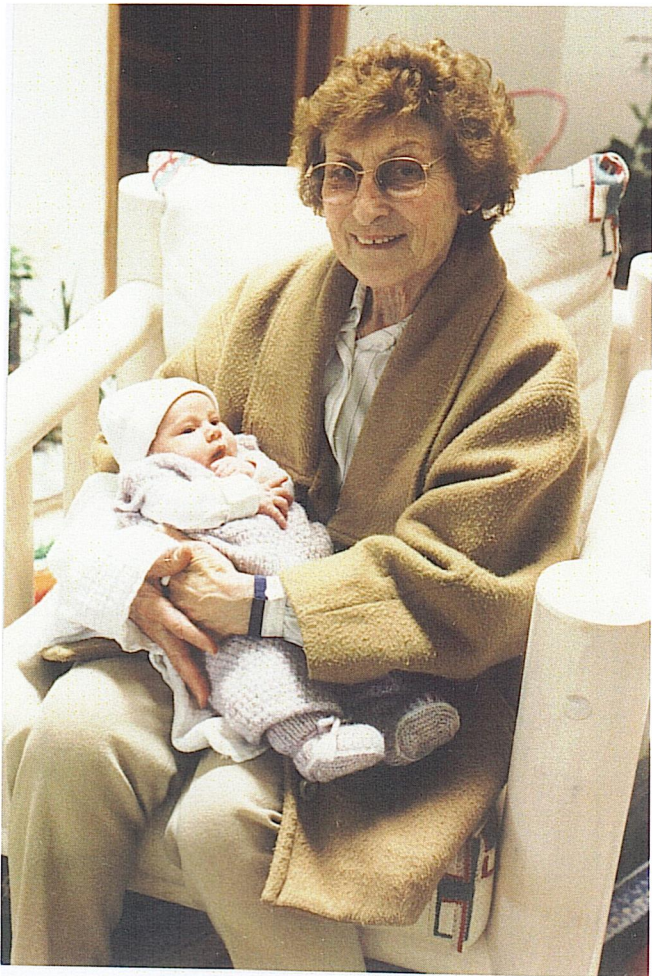

גבריאל פארק יוסמיטי. 1995

אספניקה ופילי בקטיף-הפטל. 1994

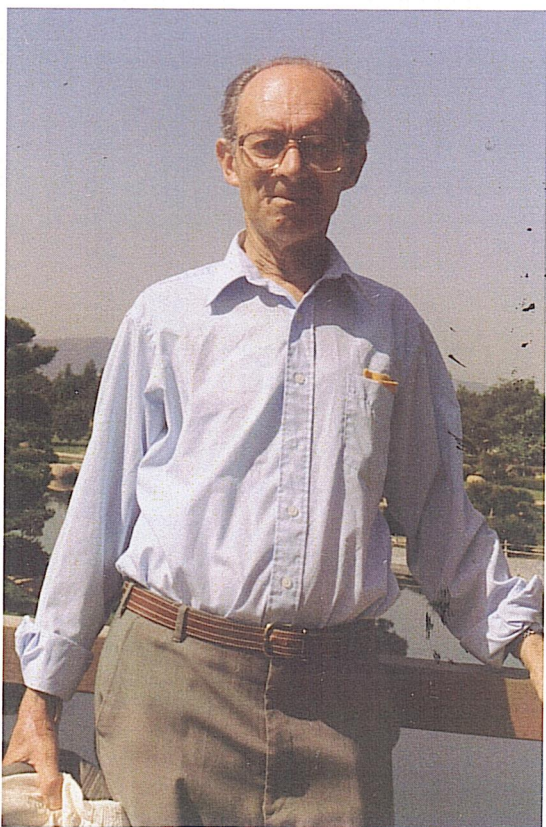
פילי ואחת הנינות. 1999

חגיגה של אילנית ואמציה. 1996

שינה עם פילי בביתם. 2000

מיכה. 1996

מיכה ופילי. 2000

פילי במטבח. 2005

עילה. 2004

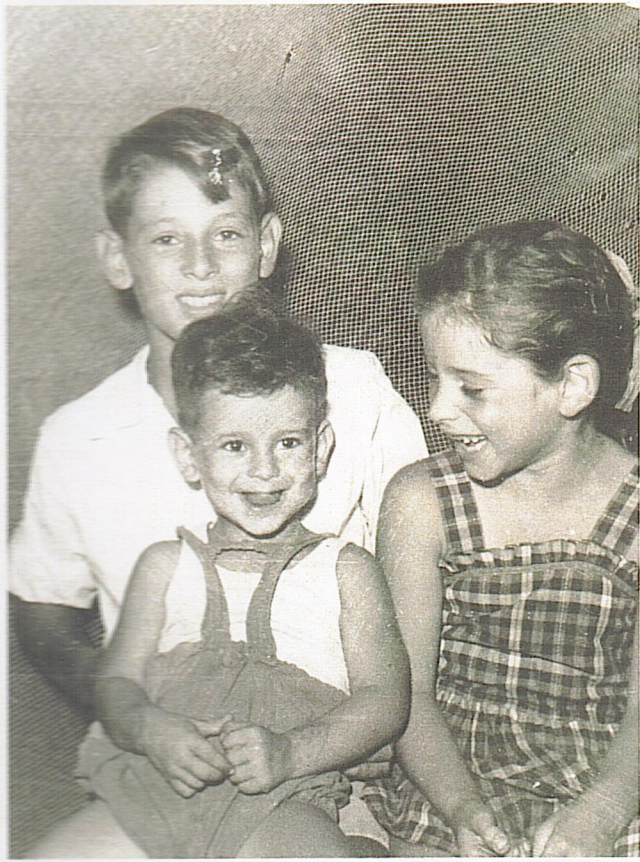

בבית והבנות. 2005

פילי בחממה שלה

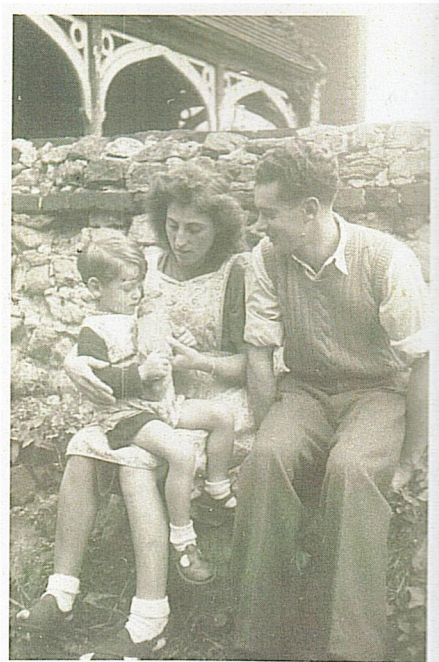
מייקי, גילה וגבריאאל. 1954

פילי בהכשרה. 1939

פילי וקבוצת הפעוטון. 1959

מיכה ופילי עם מייקי, אבא החייל חזר!
אנגליה 1947